

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ - ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ

Όνομ/νυμο: Αναγνωστοπούλου Αγγελική

Α.Μ.: 1340200200036

Μάθημα: Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα

Καθηγητής: Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος

Περιεχόμενα

[A. Preview](#)

[B. Εισαγωγή - Ιστορική αναδρομή στη συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης](#)

- Σύνταγμα Βαϊμάρης 1919
- Ελληνικά Συντάγματα 1925 και 1927
- Σύνταγμα 1975/1986/2000

[C. Το άρθρο 16 του Συντάγματος 1975/1986/2000 - Έννοια της «Τέχνης»](#)

- Γενικά
- Περιεχόμενο
- Προστασία
- Αγωγή αξίωση δημιουργού
- Επιφυλάξεις

[D. Σχέση Ελευθερίας της Τέχνης με άλλα Συνταγματικά Δικαιώματα](#)

- Ελευθερία Συνείδησης
- Ελεύθερη ανάπτυξη Προσωπικότητας
- Προσωπική Ελευθερία
- Ελευθερία Έκφρασης
- Ελευθερία Τύπου
- Ελευθερία Φωτογραφίας - Κινηματογράφου
- Ραδιοτηλεόραση

E. Περιορισμοί της Ελευθερία της Τέχνης

- Το Άσεμνο και η Δημόσια Αιδώς
- Θρησκευτική Ελευθερία
- Η Προστασία της Ανήλικης Νεότητας
- Η Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια

F. Χρηστά ήθη και Σύνταγμα

- Σ.5, παρ.1 και «ηθική των νόμων»
- Σ.14, παρ.1 και επιφύλαξη νόμου
- Σ.16, παρ.1 και ελαστικότητα νόμου

G. Επίμετρο

H. Βιβλιογραφία

I. Νομολογία

A. Preview

“Art inspires love to the highest part of the soul; it improves us morally.” Platon

We can all receive moral help by focusing our attention upon things which are valuable: virtuous people, great art,... Art teaches us about our world and the real quality of human nature and, thus, liberates us. The appreciation of art is a completely adequate entry into the good life, since it is the checking of selfishness in the interest of seeing the real. Even more significantly, art has the capacity to move us beyond ourselves, since it looks at human beings suggesting that “there is more than this”, pointing the place of their most fundamental insight.

In Greece art has been a constitutional right since 1925. Today art is free and its development and advancement are the state’s obligation. However, the state can’t define or control art to any extent, since the Constitution doesn’t predict any kind of reverses and prevents all forthcoming legal limitations regarding art.

It’s impossible to overlook art’s relation to other basic constitutional rights, regarding the freedom of consciousness, personality, expression, press, cinema, radio, TV and the genuine personal freedom, as the general freedom of action. All these rights share the same limitation: ethics. In proportion, social cohabitation demands for art to be restricted by *general laws*, which protect all legal right as a whole, without prohibiting the practice of art separately. Such restrictions are: religion, public shame, immodesty, under-aged youths and human dignity.

As a result, ethics, as the moral believes of common prudent people, inevitably influence any artistic creation. Taking into consideration that none of the above are in print, law has to be more flexible and any restrictions have to be less extended and intensive when it comes to works of art than to any other kind of expression.

Iris Murdoch argued against art-for-art’s-sake perspective of the twentieth century, proposing ***“art for life’s sake”***. Hence, in a fundamental way, she argued for a unity of art and ethics, and so she asserted confidently:

“Art and morals are one. Their essence is the same. The essence of both of them is love.”

B. Εισαγωγή – Ιστορική αναδρομή στη συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης

Το φαινόμενο της τέχνης είναι πανανθρώπινο και μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι έχει τις ρίζες του στις προϊστορικές κοινωνίες. Ωστόσο, η ενασχόληση του δικαίου με αυτό και, δη, η συνταγματική αντιμετώπιση αυτού είναι σχετικά πρόσφατη. Μέχρι και τον 19^ο αιώνα η τέχνη αποτελούσε *terra incognita* για το συνταγματικό νομοθέτη.

1. Σύνταγμα Βαιμάρης 1919

Πρώτο το γερμανικό σύνταγμα της Βαιμάρης του 1919 κατοχυρώνει την ελευθερία της τέχνης, ορίζοντας στο άρθρο 142 παρ.1 ότι «*Η τέχνη, η επιστήμη και η διδασκαλία τους είναι ελεύθερες. Το κράτος τους παρέχει προστασία και συμμετέχει στην καλλιέργειά τους*». (#1) Από τη διατύπωση του άρθρου είναι ολοφάνερο πως πρόθεση της γερμανικής Εθνοσυνέλευσης ήταν να προσδώσει στην τέχνη όσο το δυνατόν ευρύτερο πεδίο ανάπτυξης αλλά και παιδευτικό χαρακτήρα, εγγυώμενη ταυτόχρονα τον προστατευτικό χαρακτήρα του κράτους.

2. Ελληνικά Συντάγματα 1925 και 1927

Στην Ελλάδα, η συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης συντελείται για 1^η φορά στα δημοκρατικά συντάγματα του 1925 και 1927, στα άρθρα 20 και 21 αντίστοιχα, τα οποία ορίζουν ότι «*Η τέχνη και η επιστήμη και η διδασκαλία αυτών είναι ελεύθεροι, διατελούν δε υπό την προστασίαν του Κράτους, το οποίον συμμετέχει εις την επιμέλειαν και την εξάπλωσιν αυτών*». Στη διατύπωση των 2 άρθρων καθρεπτίζεται η υιοθέτηση της διάταξης του Συντάγματος της Βαιμάρης. Σημειωτέον εδώ ότι το άρθρο 8 του σχεδίου του Συντάγματος του 1948 όριζε πως «*Η τέχνη και η επιστήμη και η διδασκαλία αυτών είναι ελεύθεροι, τελούν δε υπό την προστασίαν του Κράτους, το οποίον συμμετέχει εις την επιμέλειαν και την εξάπλωσιν αυτών*», ενώ η συνταγματική προστασία της τέχνης λείπει από το Σύνταγμα του 1952 και φυσικά από τα δικτατορικά συντάγματα του 1968 και 1973. (#2)

3. Σύνταγμα 1975/1986/2000

Τη φιλελεύθερη παράδοση των Συνταγμάτων του 1925 και του 1927 συνεχίζει το Σύνταγμα του 1975 με τη διάταξη του **άρθρου 16, παρ.1**, το οποίο ορίζει ότι *«Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες. Η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα»*. Το άρθρο 16 καθιερώνει μια αντικειμενική συνταγματική αρχή από την οποία απορρέουν τα αντίστοιχα υποκειμενικά δικαιώματα. (#3)

Από τις διεθνείς διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου μόνο η **Οικουμενική Διακήρυξη του Ο.Η.Ε.** και το **Διεθνές Σύμφωνο οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων** αναφέρονται στην ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης. (#4)

1# Γ.Θεοδοσης, Η ελευθερία της τέχνης, σελ.17

2# Κ.Μαυριάς – Α.Παντελής, Συνταγματικά κείμενα, Ελληνικά και Ξένα / Δ.Κόρσος, «Η ελευθερία της τέχνης, της επιστημονικής έρευνας και της διδασκαλίας κατά το σχέδιον του νέου Συντάγματος» / περ. «Επιθεώρησις Δημοσίου Δικαίου και Διοικητικού Δικαίου, 1975, σελ.117 επ.

3# Αν.Γ.Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, σελ.1003

4# Π.Δ.Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά δικαιώματα, σελ, 654

C. Το άρθρο 16 του Συντάγματος 1975 / 1986 / 2001 – Έννοια της «Τέχνης»

«Η τέχνη (κ η επιστήμη, η έρευνα κ η διδασκαλία) είναι ελεύθερη. Η ανάπτυξη κ η προαγωγή της αποτελεί υποχρέωση του κράτους.»(Σ.16,παρ.1)

1. ΓΕΝΙΚΑ

Τέχνη : Κάθε δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας που έχει πρωτοτυπία και είναι προσιτή στις αισθήσεις (#1).

Η «τέχνη» κατά την έννοια του **Σ.16, παρ.1, εδ.ά** δεν υπόκειται ούτε γενικά ούτε συγκεκριμένα στον κρατικό ορισμό και χαρακτηρισμό. Παραπέμπει όχι στην τεχνική, αλλά στις λεγόμενες «καλές τέχνες», δηλ. ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, διακοσμητική, μουσική, θέατρο, λογοτεχνία, κινηματογράφος. Στο πλαίσιο αυτό όμως δε νοείται έλεγχος του επιπέδου της τέχνης, δηλ. διαφοροποίηση μεταξύ υπέρτερης και υποδεέστερης, καλής και κακής (και γι' αυτό ανάξιας ή λιγότερο άξιας προστασίας) τέχνης. *Όταν ένα ανθρώπινο δημιούργημα εμφανίζει εξωτερικά χαρακτηριστικά ανταποκρινόμενα στον ορισμό της αντίστοιχης τέχνης, π.χ. εξωτερικά χαρακτηριστικά ζωγραφικού πίνακα, τότε απολαμβάνει, τόσο αυτό όσο και ο δημιουργός του, την προστασία του Σ.16 (#2).*

Σχετική η απόφαση του **Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών**, το οποίο στα πλαίσια δίκης ασφαλιστικών μέτρων δέχτηκε την καλλιτεχνική ιδιότητα του έργου «Μν – Γυναικείο Αντιμυθιστόρημα» με την ακόλουθη σκέψη «... *ώστε το εν λόγω έργο ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας να θεωρείται έργο τέχνης*» (#3).

1# Π.Δ.Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, Α, σελ.625

2# Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, 1998, σελ.306 - 307

3# **Μον.Πρ.Αθηνών**, 5208 / 2000, Περ. το Σύνταγμα, σελ.572

ΦΟΡΕΙΣ της ελευθερίας της τέχνης είναι καταρχήν φυσικά πρόσωπα και αλλοδαπά αλλά και νομικά πρόσωπα. Φορείς δεν είναι μόνο ο καλλιτεχνικός δημιουργός, αλλά και το κοινό του, τα πρόσωπα δηλ. που απολαμβάνουν (ή εμποδίζονται να απολαύσουν) ένα έργο τέχνης. Δεν τριτενεργεί. (#1)

Η κατοχύρωση της ελευθερίας της τέχνης αποτελεί αναγκαίο στοιχείο της γενικότερης συνταγματικής κατοχύρωσης της δημιουργικής έκφρασης του ανθρώπινου πνεύματος.

2. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

- **Ελευθερία παραγωγής έργων τέχνης ή ελευθερία καλλιτεχνικής δημιουργίας:** πχ. Αντισυνταγματική είναι η απαίτηση αδείας για το ανέβασμα ενός θεατρικού έργου. Επίσης δεν ανέχεται τη διενέργεια λογοκρισίας ή άλλου παρόμοιου προληπτικού ελέγχου με εξαίρεση *την προστασία άλλου από το Σύνταγμα προστατευμένου εννόμου αγαθού που δεν είναι δυνατό να προστατευτεί αλλιώς*, πχ. προστασία της παιδικής ηλικίας, οπότε πρέπει κάθε ταινία να υποβάλλεται για προληπτικό έλεγχο στην επιτροπή νεότητας. Από την ελευθερία της τέχνης συνάγεται και η απαγόρευση του εξαναγκασμού της καλλιτεχνικής εργασίας.
- **Ελευθερία κυκλοφορίας των έργων τέχνης:** Είναι η ελευθερία παρουσίασης των έργων τέχνης στο κοινό. Εδώ ανήκει και η ελευθερία αποστολής και πωλήσεως τους. Στο άρθρο αυτό εμπίπτει και η προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας.
- **Ελευθερία προσβάσεως του κοινού:** δεν περιλαμβάνεται όμως και δωρεάν αξίωση προσβάσεως. Είναι αντισυνταγματική η απαγόρευση εισόδου, εκτός από τις περιπτώσεις προστασίας της νεότητας ή για λόγους προστασίας της υγείας. (#2)

1# Τάσος Προυσανίδης, Ατομικά δικαιώματα, σελ. 49

2# Π.Δ.Δαγτόγλου, όπ.π, σελ. 656 - 659

3. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

- Η ελευθερία της τέχνης προστατεύεται ως *αμυντικό ή αρνητικό* (status negativus) δικαίωμα, δηλ. ο πολίτης αξιώνει από το κράτος να μην επεμβαίνει, αλλά να του αφήνει έναν ελεύθερο χώρο ατομικής δράσης, έτσι ώστε να διαμορφώνει τη ζωή του ως άτομο και ως μέλος της κοινωνίας. Το κράτος υποχρεώνεται από το Σ.16 να έχει καλλιτεχνική και αισθητική ουδετερότητα (#1). Η ελευθερία της τέχνης ως αμυντικό δικαίωμα δε στρέφεται μόνο κατά του Κράτους αλλά και κατά οποιασδήποτε άλλης δημόσιας ή ιδιωτικής
- εξουσίας. Ο καλλιτέχνης δεν μπορεί να εξαναγκαστεί σε καλλιτεχνική δημιουργία (#2). Ελευθερία της τέχνης και δημοκρατικό πολίτευμα μέχρις ενός σημείου βαίνουν παράλληλα.
- Το Σύνταγμα αναγνωρίζει και την κοινωνική διάσταση του δικαιώματος της τέχνης. Το *προστατευτικό* δικαίωμα στρέφεται προς το κράτος, όχι κατά αυτού, και ενεργοποιεί την επέμβασή του για την προστασία της τέχνης από διάφορες απειλές. Σημασία έχει εδώ η κρατική δραστηριοποίηση για προστασία της τέχνης από οργανωμένες ιδιωτικές δυνάμεις που επιβάλλονται μονοπωλιακά ή ολιγοπωλιακά, επηρεάζοντας έτσι την εξέλιξη της τέχνης προς ορισμένες κατευθύνσεις (#3).
- Ο συντακτικός νομοθέτης ρητά ορίζει ότι δεν αρκεί μόνο η προστασία της τέχνης από το κράτος αλλά ότι αποτελεί υποχρέωση του η ανάπτυξη και προαγωγή της. Αναγνωρίζει επομένως και τη *διεκδικητική* διάσταση του δικαιώματος της τέχνης. Από αυτή την υποχρέωση ανάπτυξης και προαγωγής της τέχνης προκύπτει ότι το κράτος οφείλει να μεριμνά αφενός για την πρόσφορη διδασκαλία της τέχνης τόσο στο πλαίσιο της γενικής παιδείας, όσο και σε ειδικά εκπαιδευτήρια, και αφετέρου για την προώθηση της τέχνης και των δημιουργών της.

1# Σπ.Βλαχόπουλος, «Η ελευθερία της τέχνης. Τα όρια ενός ανεπιφύλακτου δικαιώματος», περ. Δικαιώματα του Ανθρώπου, σελ.79

2,3# Αν.Γ.Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, σελ.1003-1004

Από τη συνταγματική θεμελίωση συνταγματικής υποχρεώσεως προκύπτει *τουλάχιστον* ότι το κράτος πρέπει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία της λεγόμενης **πνευματικής ιδιοκτησίας** και ιδιαίτερα των δικαιωμάτων του δημιουργού έργου τέχνης επί του δημιουργήματός του. Η χώρα μας εκπληρώνει την υποχρέωσή της αυτή τόσο με την έκδοση νομοθετημάτων, όσο και με την προσχώρηση σε διεθνείς συμβάσεις προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, αλλά η πράξη υπολείπεται πολύ των νομοθετικών και συμβατικών υποχρεώσεων (1#).

4. ΑΓΩΓΙΜΗ ΑΞΙΩΣΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥ

Το κράτος υποχρεούται να έχει **πολιτιστική πολιτική**, δηλ. οφείλει να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας και να μεριμνά για την πρόσφορη διδασκαλία της τέχνης. Βεβαίως δε δικαιούται να κηδεμονεύει την τέχνη. Η σπουδαιότερη συμβολή του κράτους στην ανάπτυξη και προαγωγή της τέχνης είναι η μέριμνα για τη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας ελευθερίας αφενός και εκτιμήσεως της καλλιτεχνικής δημιουργίας αφετέρου.

Τέτοια μέτρα παίρνουν διάφοροι νόμοι, οι οποίοι όμως κατ' ανάγκην συνοδεύονται και από *κριτήρια χαρακτηρισμού ενός έργου ως έργου τέχνης*. Τα κριτήρια αυτά δεν αποτελούν καθαυτά αντισυνταγματικό ορισμό της τέχνης από το κράτος, γιατί καλλιτεχνικό δημιούργημα δεν μπορεί να είναι οτιδήποτε παρουσιάζει ως τέτοιο ο κατασκευαστής του. Η κρίση όμως που προηγείται κάθε τέτοιου χαρακτηρισμού πρέπει να αφήνει ανοικτή την οδό για νέα, πειραματική καλλιτεχνική δημιουργία έργων και να είναι απαλλαγμένη από αυθαίρετες διακρίσεις σχετικά με το πρόσωπο ή το έργο του συγκεκριμένου καλλιτέχνη. Στο σημείο αυτό ο δημιουργός τέχνης έχει **αγωγήμη αξίωση**, *αν και ο δικαστής ερευνά μόνο την τυχόν υπέρβαση των άκρων ορίων της αξιολογικής κρίσεως των αρμόδιων οργάνων, χωρίς να υποκαθιστά τη δική του στη δική τους κρίση*. **Αξίωση** έχει ο δημιουργός έργου τέχνης και κατά της

1# Π.Δ.Δαγτόγλου, όπ.π, σελ.660

διακρίσεως εις βάρος του ως καλλιτέχνη εν γένει ή ως ανήκοντος σε μία ορισμένη «σχολή», κατά την κατανομή οποιωνδήποτε κοινωνικών παροχών (1#).

Κατά τα άλλα όμως, πλάι στην υποχρέωση του κράτους να αναπτύσσει και να προάγει την τέχνη, το Σύνταγμα δε θεμελιώνει αγωγήμη αξίωση συγκεκριμένων καλλιτεχνών ή των καλλιτεχνών εν γένει ή των οργανώσεών τους. Τέτοιες αξιώσεις υπάρχουν, μόνον αν και στο μέτρο που τις θεμελιώνει ο νόμος (2#).

5. ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ

Στο **Σ.16**, σε αντίθεση με άλλα άρθρα του Συντάγματος, ο συντακτικός νομοθέτης δεν προβλέπει κανενός είδους επιφυλάξεις όσον αφορά την τέχνη. Η «σιωπή» του αυτή αφενός εξασφαλίζει στην τέχνη, ως έννοια, το ευρύτερο δυνατόν περιεχόμενο, διευρύνοντας το πεδίο προστασίας της, αφετέρου αποτρέπει οποιονδήποτε νομοθετικό περιορισμό. (3#) Έτσι δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να εφαρμοστούν για τον προσδιορισμό της έννοιας της συνταγματικά κατοχυρωμένης ελευθερίας της τέχνης κριτήρια που η κοινή νομοθεσία θέτει – λόγου χάριν, οι περί πνευματικής ιδιοκτησίας και οι περί προστασίας της ανήλικης νεότητας νόμοι ή ο ποινικός κώδικας. (4#)

1# Π.Δ.Δαγτόγλου. όπ.π, σελ. 660 – 661

2# Τάσος Προυσανίδης, Ατομικά δικαιώματα, σελ.49 – 50

3# Αθ.Ράικος, Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου (1975), Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα, τόμ.Β', τεύχος Α', σελ.202

4# Βλ., πχ, **αρ.30, εδ.2 και 3, Ν.5060 / 1931**, όπως τροποποιήθηκε από το άρ.3 του Ν.1291 / 1982, όπου ο νομοθέτης ορίζει τα έργα τέχνης ως μη άσεμνα βάσει δύο ενδεικτικών κριτηρίων, γενικών και αορίστων, αφήνοντας, μάλιστα, το χαρακτηρισμό στην κρίση του εισαγγελέα!

D. Σχέση Ελευθερίας της Τέχνης με άλλα Συνταγματικά Δικαιώματα

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ: Η προστασία της ανθρώπινης συνείδησης προκύπτει από την ίδια την προστασία της ανθρώπινης αξίας (**Σ.2 παρ.1:** «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας»), από την οποία προκύπτει η προστασία της πνευματικής υπόστασης του ανθρώπου, σε συνδυασμό με το **Σ.14, παρ.1** και το **Σ.16, παρ.1** που κατοχυρώνει την ελευθερία της έκφρασης κ διάδοσης των ιδεών. Αναγκαία συνέπεια της ελευθερίας των ιδεών είναι η ελευθερία συνείδησης, η ελευθερία των πεποιθήσεων.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ: Σ.5, παρ.1: «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα **χρηστά ήθη**».

Όλες οι ατομικές ελευθερίες περιέχονται στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας την οποία και εξειδικεύουν. (#1)

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ (Σ.5): Πρόκειται για 1 γνήσιο δικαίωμα και μάλιστα για 1 γενικό δικαίωμα ελευθερίας (γενική ελευθερία ενέργειας) που συμπληρώνει την παρεχόμενη από τα άλλα δικαιώματα προστασία της προσωπικότητας. Η λειτουργία αυτή δεν αναιρεί την υφιστάμενη σχέση ειδικότητας μεταξύ του Σ.5, παρ.1 και των δικαιωμάτων ιδίως προσωπικής ελευθερίας με ευρεία έννοια (Σ.5,6,7,9,19) ή ελευθερίας γνώμης και πνευματικής κίνησης γενικά (Σ.13,14,15,16), τα οποία *lato sensu* συνδέονται με την προστασία της προσωπικής ελευθερίας.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΚΦΡΑΣΗΣ: Σ.14, παρ.1: «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους.» Η ελευθερία της γνώμης αποτελεί συστατικό στοιχείο της προσωπικότητας (βλ. Σ.5, παρ.1 και ΑΚ.57,59 για δικαίωμα, προσβολή, προστασία της προσωπικότητας) και *conditio sine qua non* της δημοκρατίας. Έτσι, η ελευθερία της γνώμης δεν έχει μόνο αποθετικό περιεχόμενο αλλά λειτουργεί και ως πολιτικό δικαίωμα. Παρόλ' αυτά η καλλιτεχνική δημιουργία δεν είναι μόνο στοχασμός αλλά και έκφραση της ατομικής προσωπικότητας του καλλιτέχνη. (#1), συμπεριλαμβάνεται στους τρόπους εξωτερίκευσης της γνώμης της Σ.14, παρ.1 (#2), αλλά υπερβαίνει σημαντικά το περιεχόμενο της διάταξης αυτής, ώστε να διαφοροποιείται τελικά απ' αυτό.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΥΠΟΥ: Σ14, παρ.2: «Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.» Ως «**τύπος**» εννοούνται όλα τα προϊόντα της τυπογραφίας, εφόσον προορίζονται για διάδοση (#3). Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι σε πολλές περιπτώσεις δύσκολα ένα έργο τέχνης δεν αποτελεί συγχρόνως προϊόν τύπου (#4). Σύμφωνα με το **Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών η αυξημένη προστασία της τέχνης υπερισχύει, ως ειδική ρύθμιση, άλλων διατάξεων του Συντάγματος.** Έτσι τα έντυπα που είναι συγχρόνως, κατά κύριο λόγο, έργα τέχνης δεν υπόκεινται στους ειδικούς για τον τύπο περιορισμούς(#4)

1# Π.Δ.Δαγτόγλου, όπ.π, σελ.405 - 409

2# Γ.Θεοδόσης, Η ελευθερία της τέχνης, σελ.55,56

3# Πρβλ. Ν.1092 / 1938, άρ.1, παρ.1 / Δαγτόγλου όπ.π, σελ.472 επ. / Γ. Καράκωστας, Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε, σελ. 20 επ.

4# Δημ.Θ.Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, σελ.290 επ.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΦΩΝΟΓΡΑΦΙΑΣ – ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ: Το **Σ.15, παρ.2** εξαιρεί τη φωνογραφία και τον κινηματογράφο από τις προστατευτικές του τύπου διατάξεις (λόγω προστασίας της *ανήλικης νεότητας*)(#1) κ επιπλέον δεν υπάγει τα παραπάνω στους περιορισμούς του **Σ.14, παρ.3**. Μην ορίζοντας κάτι άλλο το Σύνταγμα, αφήνει στη διακριτική ευχέρεια του κοινού νομοθέτη να επιβάλλει στη φωνογραφία και στον κινηματογράφο καθεστώς λογοκρισίας ή ελευθερίας(#2).

ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ: Το **Σ.15, παρ.2** υπάγει τη ραδιοτηλεόραση στον άμεσο έλεγχο του Κράτους, ωστόσο η συνταγματικοπολιτική πραγματικότητα, *απαγορεύει πλέον το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο* (#3). Επομένως μπορεί να λεχθεί ότι το δικαίωμα στην τέχνη, στα πλαίσια της μετάδοσης των προϊόντων αυτής από τη ραδιοτηλεόραση, μπορεί να αντιταχθεί από ιδιώτες κατά ιδιωτών και όχι απλά να θεωρείται ότι στο **Σ.15, παρ.2** προστατεύεται μόνο η κοινωνική όψη του δικαιώματος στην τέχνη (#4).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω, το **Σ.16** υπάγει *την ελευθερία της τέχνης σε κανενός είδους περιορισμούς*. Εντούτοις ο καλλιτέχνης ζει μέσα σε μια κοινωνία όπου η συμβίωση επιβάλλει νομικές ρυθμίσεις. Επομένως ο καλλιτέχνης δεν είναι *legibus solutus*, αλλά υπόκειται στους γενικούς νόμους, (π.χ, ο ζωγράφος δεν μπορεί να ζωγραφίσει στους τοίχους ξένων σπιτιών, ο λογοτέχνης δεν εξαιρείται από την τιμωρήσει των εγκλημάτων κατά της τιμής). Οι γενικοί περιορισμοί των νόμων ισχύουν και για τους δημιουργούς έργων τέχνης. Ειδικοί περιορισμοί δεν υπάρχουν. (#5)

1# **Μον. Πρ. Αθηνών**, 5208 / 2000, ασφαλιστικά μέτρα, Το Σύνταγμα 2000, σελ.578

2# Γ. Μίντσης, «Γνωμοδότηση για τις ισχύουσες περί κινηματογράφου διατάξεις», περ.

Αρμενόπουλος, 1994, σελ. 639

3# Αν. Γ. Δημητρόπουλος, οπ,π, σελ. 1092

4# Γ. Θεοδόσης, όπ. Π, σελ.70

5# Π.Δ.Δαγτόγλου, όπ.π, σελ.662

Ε . Περιορισμοί της Ελευθερίας της Τέχνης

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το **Σ.16, παρ.1** δεν υπάγει την ελευθερία της τέχνης σε κανενός είδους περιορισμούς. Ωστόσο, η ενάσκηση του δικαιώματος στην τέχνη, όπως και κάθε συνταγματικού δικαιώματος μέσα στην κοινωνία, υπόκειται εκ των πραγμάτων σε νομικές ρυθμίσεις τις οποίες επιβάλλει η συμβίωση. Η ελευθερία της τέχνης περιορίζεται από τους γενικούς νόμους, στους νόμους δηλ. εκείνους που προστατεύουν ένα έννομο αγαθό χωρίς να στρέφονται ούτε κατά ορισμένου προσώπου, ούτε κατά ορισμένης καλλιτεχνικής δημιουργίας ή τεχνοτροπίας, ούτε καθιστούν αδύνατη ή δυσχεραίνουν δυσανάλογα την άσκηση της εκάστοτε τέχνης. Την τελευταία αυτή πρόταση υιοθέτησε αυτούσια το **Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών** στην Υπόθεση Ανδρουλάκη (#1). Ωστόσο, κάθε τιθέμενος περιορισμός θα πρέπει να υπακούει στη θεμελιώδη αρχή της αναλογικότητας, ώστε να γίνεται δίκαιη στάθμιση των εκάστοτε αντιτιθέμενων συμφερόντων.

1. ΤΟ ΑΣΕΜΝΟ ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΙΔΩΣ:

Ο συντακτικός νομοθέτης κάνει ρητή αναφορά στο «άσεμνο» και στη «δημόσια αιδώ» στο **Σ.14. παρ.3, περ.δ'**, κατά το οποίο επιτρέπεται, κατ' εξαίρεση, η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων *«για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος»*. Ο νομοθέτης υλοποίησε τη συνταγματική επιταγή με το **Ν.5060 / /1931, άρ.30, εδ.α' και β'**, ωστόσο, ενόψει της ανεπιφύλακτης ελευθερίας της τέχνης, εξαίρεσε από την ιδιότητα του άσεμνου τα έργα τέχνης ή επιστήμης (#2).

1# **Μον. Πρωτ. Αθηνών**, 5208 / 2000, όπ.π, σελ.578

2# **Α.Π. 1415 / 1988**, Νομικό Βήμα, 1989, σελ. 113 επ.

Δυστυχώς, ο μεταγενέστερος νόμος 1597 / 1986 δεν υιοθέτησε την ίδια φιλελεύθερη και σύμφωνη προς το Σύνταγμα λύση, αλλά υπάγει όλες τις κινηματογραφικές ταινίες, χωρίς να εξαιρεί αυτές που αποτελούν έργα τέχνης, σε μετά την προβολή τους κατάσχεση, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που ορίζονται στο Σύνταγμα για την κατάσχεση εφημερίδων και εντύπων (#1). Εδώ, ο κοινός νομοθέτης επεκτείνεται, λανθασμένα, στους ειδικούς περιορισμούς ενός ατομικού δικαιώματος σε περιπτώσεις για τις οποίες το Σύνταγμα δεν προβλέπει ειδικούς περιορισμούς. Πάντως, τα δικαστήρια και μετά το 1986, προκειμένου για κινηματογραφικές ταινίες με άσεμνο περιεχόμενο, αναφέρονται στο Ν.5060 / 1931 και όχι στο Ν.1597 / 1986 (#2). Η δημόσια αιδώς ως έννοια που προσδιορίζει το «άσεμνο», έχει γίνει δεκτό ότι αποτελεί πτυχή της προσωπικής ελευθερίας (#3). Ωστόσο, το Σύνταγμα αναφερόμενο στο Σ.14, παρ.3, περ.δ' στην έννοια της δημοσίας αιδούς, προϋποθέτει η προσβολή αυτής να γίνεται ολοφάνερα, δηλαδή απαιτεί δημοσιότητα. Αμφίβολο κατά πόσο αυτή η απαιτούμενη δημοσιότητα λαμβάνει χώρο στις κινηματογραφικές αίθουσες, ιδίως αν λάβει κανείς υπόψη του ότι τι σημερινό κοινό είναι στη συντριπτική του πλειοψηφία ενημερωμένο. Ο κοινός νομοθέτης, λανθασμένα, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, μετέφερε τη ρύθμιση αυτή και στις κινηματογραφικές ταινίες.

2. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ:

Το Σ.13, παρ.1 ορίζει ότι η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης είναι *απαραβίαστη*. Δύσκολα όμως μπορεί να δεχτεί κανείς περιορισμό της τέχνης για προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας (#4). Ωστόσο το **Μονομελές Πρωτοδικείο**

1# Δαγτόγλου όπ.π, σελ.663

2# Βλ, λ.χ, Α.Π. 38 / 1991, Νομικό Βήμα, 1991, σελ.951 επ.

3# Τριμ. Πλημ. Θεσσαλονίκης, 1828 / 1984, περ. Αρμενόπουλος, 1985, σελ. 856

4# Αν. Γ. Δημητρόπουλος, όπ.π, σελ.911 επ.

Αθηνών σε απόφασή του (#1) έκρινε ότι έστω και αν κίνητρο του δημιουργού κινηματογραφικής ταινίας που επιχειρεί την αναπαράσταση της ζωής του Χριστού («Ο Τελευταίος Πειρασμός» του Μάρτιν Σκορτζέζε) υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, *δεν υπάρχει προστατευόμενο δικαίωμα που θα μπορούσε να τεθεί ως αντιμετώπο του δικαιώματος της προσωπικότητας εκείνων, των οποίων προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα.*

Σε διαφορετική κατεύθυνση κινήθηκε σε άλλη περίπτωση το **Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών (#2)**, το οποίο έκρινε ότι *η προστασία της ελευθερίας της τέχνης, επειδή αποσκοπεί στη διαφύλαξη ύψιστων κοινωνικών αγαθών, καλύπτει (νομιμοποιεί) και προσβολές της προσωπικότητας που τυχόν ενυπάρχουν στην ενάσκησή τους.* Επίσης, δέχτηκε ότι οι αναφορές λογοτεχνικού βιβλίου σε σεξουαλικές σχέσεις του Ιησού Χριστού δε συνεπάγονται την προσβολή του θρησκευτικού συναίσθηματος, λαμβανομένου υπόψη ότι το βιβλίο κινείται στο χώρο της αλληγορίας και της φαντασίας, έτσι ώστε οι περιεχόμενες σ' αυτό φράσεις να μην μπορούν να ληφθούν με την κυριολεκτική τους σημασία.

3. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΝΕΟΤΗΤΑΣ:

Η προστασία της ανήλικης νεότητας προβλέπεται στο ελληνικό Σύνταγμα άμεσα βάσει των **Σ.21, παρ.1:** «...και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους» και **Σ.21, παρ.3:** «Το Κράτος... παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας...», έμμεσα δε βάσει του **Σ.25, παρ.1 (#3)**. Η προστασία, λοιπόν, της ανήλικης νεότητας αποτελεί αδιαφιλονίκητο συνταγματικό αγαθό, το οποίο είναι ικανό, σε περίπτωση «σύγκρουσης» να περιορίσει την ανεπιφύλακτη ελευθερία της τέχνης στο πλαίσιο, πάντα, μίας πρακτικής εναρμόνισης. Σωστά, λοιπόν, ο

1# **Μον. Πρωτ. Αθηνών**, 17115 / 1988, Νομικό Βήμα, 1989, σελ.270 επ.

2# **Μον. Πρωτ. Αθηνών**, 5208 / 2000, ασφαλιστικά μέτρα, Το Σύνταγμα 2000, σελ.572 επ.

3# Αριστόβουλος Μάνεσης, Η πραγμάτωση της συνταγματικής προστασίας της ανήλικης νεότητας στο ισχύον δίκαιο, τεύχος 8, σειρά Εταιρία Νομικών Β. Ελλάδος, 1989, σελ.8 επ, και σελ.36 / Χρυσόγονος όπ. π, σελ.418

Ν.5060/1931, άρ.30, εδ.α' και β', όπως αντικαταστάθηκε με το Ν.1291/1982, άρ.3, δεν προστατεύει τα έργα τέχνης, όταν προσφέρονται προς πώληση, πωλούνται ή παρέχονται ειδικά σε πρόσωπα ηλικίας κάτω των 18 ετών και για σκοπούς άλλους εκτός από τη σπουδή (#1).

4. Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ:

Η έννοια «ανθρώπινη αξιοπρέπεια» έχει επισημανθεί ότι διαφέρει της ευρύτερης «αξίας του ανθρώπου», επειδή αναφέρεται κυρίως στην κοινωνική διάσταση (#2). Ωστόσο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί πως αποτελεί τη σημαντικότερη έκφανση της αξίας του ανθρώπου και πως οποιαδήποτε προσβολή της παραβιάζει τη θεμελιώδη αρχή του Σ.2, παρ.1: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Πολύ σωστά, λοιπόν, το **Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών** έθεσε ως όριο της ελευθερίας της τέχνης την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την προσβολή αυτής (#3).

1# Α.Π. 1210 / 1988, Ποινικά Χρονικά, 1989, σελ.122 επ. (Ο Α.Π. έκρινε αιτιολογημένη την καταδίκη καλλιτέχνη που εξέθεσε σε δημόσιο χώρο, όπου συγκεντρώνονται άτομα κάτω των 18 ετών, ζωγραφικό πίνακα που απεικόνιζε γυμνή γυναίκα που κρατεί το μόριο γυμνού άνδρα έτοιμη να επικαθίσει σε αυτό.)

2# Αν. Γ. Δημητρόπουλος, Κοινωνικός Ανθρωπισμός και Ανθρώπινα Δικαιώματα, περ. Νομικό Βήμα, 1980, σελ 51

3# Μον. Πρωτ. Αθηνών, 5208 / 2000, Το Σύνταγμα 2000, σελ.572 επ.

F . Χρηστά ήθη και Σύνταγμα

Χρηστά ήθη: Οι ηθικές αντιλήψεις του μέσου χρηστού και συνετού ανθρώπου.

Στα χ ρ η σ τ á ή θ η αναφέρονται τα άρθρα **Σ.5, παρ.1 – Σ.13, παρ.2** και **Σ.93, παρ.2**, αλλά όχι το Σ.14, παρ.1 ή το Σ.16, παρ.1, που κατοχυρώνουν τις ελευθερίες της γνώμης και τέχνης αντίστοιχα. Παρ' όλα αυτά οι σχετικές νομοθετικές διατάξεις που περιέχουν τον παραπάνω περιορισμό είναι «νόμοι του κράτους» κατά την έννοια του **Σ.14, παρ.1**, αν έχουν γενικό χαρακτήρα, δεν απαγορεύουν δηλ. μια γνώμη καθ' εαυτήν, ούτε τις γνώμες ενός προσώπου (π.χ. χαρακτηρίζοντας ένα συγγραφέα ή καλλιτέχνη ως «ανήθικο»), αλλά με προσωπικά και αντικειμενικά γενικό τρόπο προστατεύουν το έννομο αγαθό των χρηστών ηθών.

Τα κριτήρια ποικίλλουν κατ' ανάγκη αναλόγως του τόπου, του χρόνου και του βαθμού με τον οποίο η έκφραση της γνώμης είναι προσιτή στο ευρύ κοινό.

- **Σ.5, παρ.1 και «ηθική των νόμων»**

Η ρήτρα των «χρηστών ηθών» στη **Σ.5, παρ.1**, περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, περιορίζει την έκταση της συνταγματικής κατοχύρωσης του γενικού δικαιώματος της ελευθερίας, χωρίς όμως να θεσπίζει καθεαυτή μια γενική απαγόρευση της ανήθικης συμπεριφοράς, αφού έτσι θα αναγόρευε σε υποχρεωτικό κριτήριο συμπεριφοράς τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις. Δίνει, συνεπώς, απλώς στο νομοθέτη τη δυνατότητα να επιβάλλει περιορισμούς, προκειμένου να προστατεύσει τα χρηστά ήθη, έστω και αν κατά τα άλλα η συνταγματικότητα των παραπάνω περιορισμών θα ήταν καθεαυτή αμφίβολη (1#).

1# Contra Μον. Πρωτ. Αθηνών 17115 / 1988, Το Σ 1989, 682

Η έννοια των «χρηστών ηθών» δεν μπορεί να προσδιοριστεί με βάση κάποιον προϋπάρχοντα εξωσυνταγματικό κώδικα ηθικών αξιών, όπως π.χ. οι περί ηθικής αντιλήψεις της εκκλησίας ή οι σχετικές διδασκαλίες της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, ενόψει του ότι κατά τεκμήριο της ασπάζονται οι συντριπτικά περισσότεροι Έλληνες (1#). Αν ο συντακτικός νομοθέτης ήθελε να υιοθετήσει έναν τέτοιο κώδικα ηθικών αξιών, θα μπορούσε ασφαλώς να το πράξει ευθέως και ρητά. Εφόσον κάτι τέτοιο δε συνέβη, δεν είναι επιτρεπτή η μέσω της ερμηνείας συνταγματοποίηση, στο σύνολό του και χωρίς παραπέρα κατά περίπτωση εξέτασή του, οποιουδήποτε προϋπάρχοντος κώδικα ή συστήματος (2#).

Επομένως, έννοια των «χρηστών ηθών» είναι *εμπειρικά προσδιορίσιμη κατά περίπτωση*, ασφαλώς όχι με βάση την υποκειμενική αντίληψη του δικαστή γι' αυτά, αλλά με βάση τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις. Με άλλα λόγια, η ανάπτυξη της προσωπικότητας πρέπει να μην αντίκειται «στις επιταγές της επικρατούσας κοινωνικής και συναλλακτικής ηθικής και στις θεμελιώδεις ηθικές και οικονομικές αντιλήψεις του μέσης ηθικής κοινωνικού ανθρώπου και να μην οδηγεί σε καταφύτως άδικα και αντικοινωνικά αποτελέσματα» (3#). Εξάλλου το ασφαλέστερο κριτήριο για τη διάγνωση των αντιλήψεων του μέσου κοινωνικού ανθρώπου είναι ο ίδιος ο **δημοκρατικά νομοποιημένος κοινοβουλευτικός νομοθέτης**, ο οποίος, θεωρητικά τουλάχιστον, εκφράζει με τον πιο οργανωμένο και αυθεντικό τρόπο τη συγκεκριμένη κοινωνία και τις επικρατούσες σ' αυτή αντιλήψεις.

Παρ' όλα αυτά γίνεται δεκτό πως *καμία διάταξη του Συντάγματος δεν επιτάσσει στο νομοθέτη να τηρεί τους κανόνες της κρατούσας κοινωνικής ηθικής, ούτε διανοίγει στάδιο δικαστικής εκτίμησης της «ηθικής» των νόμων*. Την τυχόν προσβολή του «κοινού περί ηθικής αισθήματος» μόνο αρμόδιο να κρίνει είναι το εκλογικό σώμα (4#).

1# Α. Ράικος, Παραδόσεις Συνταγματικού δικαίου, τόμ. Β', 1984, 165 επ.

2# Κ. Χρυσόγονος, όπ.π., σελ.171

3# Α.Π. 717 / 1986, Το Σ. 1986, 682

4# Κ.Χρυσόγονος, Προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ελλάδα πριν και μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, σελ.170 - 172

- **Σ.14, παρ.1 και επιφύλαξη νόμου**

Η ελευθερία της έκφρασης τελεί υπό τη γενική επιφύλαξη του νόμου («τηρώντας τους νόμους του Κράτους»). Η νομολογία ερμηνεύει τη ρήτρα αυτή με την έννοια ότι αναφέρεται στους προσωπικά και αντικειμενικά γενικούς νόμους. Τέτοιοι δεν είναι όσοι επιδιώκουν την με οποιονδήποτε τρόπο παρεμπόδιση της έκφρασης και διάδοσης γνώμης ή ιδέας – διότι θα παραβίαζαν το **Σ.14** – αλλά αντίθετα θεωρούνται θεμιτοί όσοι νόμοι κατατείνουν στην προστασία του ατόμου ή του κοινωνικού συνόλου από τη, «καταχρηστική» άσκηση του δικαιώματος έκφρασης της γνώμης (**Σ.25, παρ.3, ΑΚ.281**: «Η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος») (1#). Άρα, «νόμοι του Κράτους» στο **Σ.14** είναι εκείνοι που προστατεύουν ένα ορισμένο αγαθό χωρίς να στρέφονται ούτε κατά ορισμένου προσώπου ή ομάδας προσώπων ούτε κατά ορισμένης γνώμης, και χωρίς να καθιστούν αδύνατη ή να δυσχεραίνουν δυσανάλογα την έκφραση και διάδοση της γνώμης (2#).

Τα χρηστά ήθη δεν αφορούν μόνο τη γενετήσια ηθική αλλά όλες της πλευρές των ανθρώπινων σχέσεων, πχ. μπορεί να αντίκειται στα χρηστά ήθη και μια αναπαράσταση βίας. Αν και δεν είναι έργο του κράτους να καταπιάνεται με την ηθική των πολιτών του και ουσιαστικά να προστατεύει το άτομο εναντίον της θελήσεώς του, για τους νέους γίνεται διεθνώς εξαίρεση. Βέβαια ο προσδιορισμός του δικαιώματος είναι πάντα θεμιτός, ώστε οι πολίτες να μην εκτίθενται απροειδοποίητα, πχ. η απαγόρευση ανάρτησης στα περίπτερα περιοδικών πορνογραφικού περιεχομένου και πώλησή τους μόνο σε ειδικά μαγαζιά είναι καταρχήν συνταγματικά θεμιτός περιορισμός της ελευθερίας της γνώμης.

1# Κ.Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά δικαιώματα, σελ.275 – 276

2# Π.Δ.Δαγτόγλου, όπ.π, σελ 417

- **Σ.16, παρ.1 και ελαστικότητα νόμου**

Την ελευθερία της γνώμης και της πνευματικής κίνησης γενικά συμπληρώνουν οι διατάξεις του **Σ.16**, σχετικά με την τέχνη, την επιστήμη και την παιδεία. Βέβαια, όλες αυτές οι εκδηλώσεις του ανθρώπινου πνεύματος και μορφές επαφής μεταξύ των ανθρώπων θα μπορούσαν να βρουν έρεισμα, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την αμυντική διάσταση της συνταγματικής προστασίας τους, και στο **Σ.14, παρ1**. Η ιδιαίτερη, επομένως, αναφορά τους στο **Σ.16** και μάλιστα η καθιέρωση σχετικής γενικής αρχής στην **παρ.1** του άρθρου αυτού, υποδηλώνει προφανώς την αυξημένη κατοχύρωσή τους συγκριτικά με άλλες μορφές έκφρασης και διάδοσης στοχασμών, που θα μπορούσαν να βρουν έρεισμα και στο **Σ.14, παρ.1**.

Το **Σ.16, παρ.1** δε συνοδεύεται από τη ρήτρα «*τηρώντας τους νόμους του Κράτους*», όπως το **Σ.14, παρ.1**. Τούτο δε σημαίνει ότι ο καλλιτέχνης μπορεί, επικαλούμενος την παραπάνω διάταξη, να παραβιάσει τους γενικούς νόμους, που εδώ, σε μία προσπάθεια ειδικότερου ορισμού, αποτελούν τους νόμους εκείνους που προστατεύουν ένα έννομο αγαθό χωρίς να στρέφονται ούτε κατά ορισμένου προσώπου ούτε κατά ορισμένης καλλιτεχνικής δημιουργίας ή τεχνοτροπίας, ούτε να καθιστούν αδύνατη ή να δυσχεραίνουν δυσανάλογα την άσκηση της τέχνης, της οποίας η ανάπτυξη και προαγωγή αποτελεί κατά το Σύνταγμα, όπως προείπαμε, υποχρέωση του κράτους. Σημαίνει όμως ότι οι νομοθετικά επιβαλλόμενοι περιορισμοί οφείλουν να είναι λιγότερο εκτεταμένοι και εντατικοί, όταν πρόκειται για έργα τέχνης, απ' ότι είναι για όταν πρόκειται για άλλου είδους έκφραση, ενώ περαιτέρω δεν επιτρέπεται η επιβολή ειδικών περιορισμών που αφορούν μόνο την τέχνη και βέβαια δε βρίσκουν έδαφος εφαρμογής ούτε οι ειδικοί περιορισμοί άλλων δικαιωμάτων, όπως η ελευθερία του τύπου (βλ. παραπάνω)

Μία τέτοια δέσμευση της τέχνης από την ποινική **προστασία της τιμής** αποτρέπει ο **Ποινικός Κώδικας**, ο οποίος, και στις περιπτώσεις που δεν είναι δυνατή η «απόδειξη της αλήθειας» (Π.Κ.366), ορίζει ότι «*δεν αποτελούν άδικη πράξη. . . εκδηλώσεις που γίνονται. . . από δικαιολογημένο ενδιαφέρον. . .*» (Π.Κ.367). Ένα τέτοιο «δικαιολογημένο ενδιαφέρον» είναι και η άσκηση τέχνης (#1).

Επομένως, ενώ οι γενικοί νόμοι περιορίζουν την ελευθερία της τέχνης, η ερμηνεία τους πρέπει να γίνεται ενόψει της ιδιαίτερης σημασίας που έχει η ελευθερία αυτή με μία φιλελεύθερη δημοκρατία. Αυτή είναι η λεγόμενη **θεωρία της αμοιβαίας επενέργειας**, που σημαίνει μία ουσιαστική στάθμιση του προστατευόμενου από το ίδιο το Σύνταγμα αγαθού με την ελευθερία της τέχνης. Αυτό είναι και το νόημα του **άρθρου 10, παρ.2 του Ε.Σ.Δ.Α**, κατά το οποίο οι θεμιτοί κατά τα άλλα περιορισμοί της ελευθερίας της τέχνης πρέπει να είναι και «*αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία*», μια που και η δημοκρατία είναι μόνο τότε βιώσιμη, όταν είναι στηριγμένη στην ελευθερία.

Στο **Σ.16, παρ.1** δεν κατοχυρώνεται μόνο ένα *status negativus*, αλλά και ένα *status positivus*, αφού η ανάπτυξη και προαγωγή της τέχνης αποτελεί υποχρέωση του κράτους. Πρόκειται λοιπόν, όπως αναφέραμε, (και) για *κοινωνικό δικαίωμα*, από το οποίο πάντως δεν απορρέει ευθέως αγωγή αξίωση κατά του κράτους.

Επομένως, ως **έργο τέχνης** πρέπει με την ευρεία έννοια να θεωρηθεί καταρχήν οτιδήποτε ο ίδιος ο δημιουργός του θεωρεί για τέτοιο, *εκτός αν τούτο έρχεται σε προφανή αντίθεση προς τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις (#1)*. Οι τελευταίες δεν ταυτίζονται πάντως κατ' ανάγκη προς τις αντιλήψεις της κρατικής εξουσίας, ούτε δικαιούται αυτή να παρέμβει και να τις επιβάλλει θετικά (προσδιορισμός συγκεκριμένης κατεύθυνσης) ή αρνητικά (αποκλεισμός τεχνοτροπιών ή θεωριών).

Η άρνηση του χαρακτηρισμού ενός έργου ως έργου τέχνης γιατί ανήκει σε απορριπτόμενη σχολή, στυλ, νοοτροπία κλπ **απαγορεύεται**. Το ίδιο συμβαίνει και για χαρακτηρισμούς έργων ή σχολών τέχνης ως «εκφυλισμένων», «αντιεθνικών», «αντιλαϊκών» κοκ, κατά τα χιτλερικά και σταλινικά προηγούμενα. Κατά το Σύνταγμα δεν υπάρχει «επίσημη» τέχνη, επίσημος – αναγνωρισμένος – εθνικός – σοσιαλιστικός δηλ. τρόπος έκφρασης της καλλιτεχνικής δημιουργίας αλλά η τέχνη είναι ανοικτή στις νέες και οπουδήποτε κατευθυνόμενες εξελίξεις της ανθρώπινης δημιουργικότητας. Κάθε καλλιτέχνης δικαιούται να επιλέξει και να εκφράσει το καλλιτεχνικό του πιστεύω όπως ο ίδιος κρίνει (#2).

1# Σ. Βλαχόπουλος, Η ελευθερία της τέχνης, ΔτΑ, 1999, 77 επ.

2# Π.Δ.Δαγτόγλου, όπ.π, σελ. 656

Μόνο όταν το κράτος θέλει να προστατεύσει, να ενισχύσει ή να προωθήσει της τέχνη είναι αναπόφευκτος και συνταγματικά θεμιτός ο χαρακτηρισμός ή μη ενός έργου ως έργου τέχνης – πάντα από πρόσωπα που έχουν την κατάλληλη προπαίδεια. Διάφοροι νόμοι που προβαίνουν στο χαρακτηρισμό ενός έργου ως τέχνης δεν αποτελούν ως προς τα κριτήριά τους αντισυνταγματικό ορισμό της τέχνης, εάν, βέβαια, αφήνουν ανοικτή την οδό για νέους πειραματισμούς και μορφές τέχνης και είναι απαλλαγμένοι από αυθαίρετες διακρίσεις σχετικά με το έργο ή το πρόσωπο συγκεκριμένου καλλιτέχνη (#1).

Το καλλιτεχνικό πλαίσιο δημιουργεί ένα ευρύτερο πλαίσιο **ανοχής**, που οπωσδήποτε δεν επιτρέπει την ανατροπή των συνταγματικών και νομοθετικών ρυθμίσεων. Η ελευθερία της τέχνης ως συνταγματικό δικαίωμα υπόκειται με τη σειρά της στις γενικές οριοθετήσεις που θέτει ο συντακτικός νομοθέτης.

Συνεπώς, **η καλλιτεχνική ελευθερία:**

- δεν μπορεί να ασκείται εις βάρος των δικαιωμάτων των άλλων
- δεν παρέχει εξουσία προσβολής της προσωπικότητας των άλλων
- δεν είναι ελευθερία κατάργησης οποιασδήποτε θρησκείας
- υπόκειται στους περιορισμούς που επιβάλλονται από την αιτιώδη συνάφεια

Κ α ι

- **δεν είναι ελευθερία κατάργησης των χρηστών ηθών.**

Γ. Επίμετρο

«Η ηθική ζωή του ανθρώπου αποτελεί μέρος του υλικού ενός καλλιτέχνη, αλλά η ηθική της τέχνης συνίσταται στη τέλεια χρήση ενός ατελούς μέσου. Ένα θέμα ωραίο καθεαυτό δε λέει τίποτα στον καλλιτέχνη. Του λείπει η ατέλεια.» Όσκαρ Ουάιλντ

Ποιο είναι όμως το μέτρο αναζήτησης της εν λόγω «ατέλειας»? Πότε ο καλλιτέχνης σταματά να βλέπει απλώς τα πράγματα διαφορετικά κι αγγίζει τα όρια της προσβολής? Και πότε αντικείμενο της προσβολής αυτής δεν είναι πλέον το άτομο αλλά το σύνολο?

Θα έπρεπε μήπως π.χ. ο Nabokov να μην έχει γράψει την *Lolita* (το βιβλίο το οποίο κατηγορήθηκε ότι προβάλλει την παιδεραστία)? Η τέχνη υπάρχει για να κρατά έναν καθρέφτη, μέσα στον οποίο θα καθρεπτίζονται τα ελαττώματα και οι δυσαρμονίες μας, για να προσπαθεί να εξορκίσει αυτά τα ελαττώματά μας. Η αποτυχία της να το κάνει αυτό αντιπροσωπεύει ένα είδος απόρριψης και άρνησης της τέχνης. Το κοινό θα πρέπει να είναι σε ένα βαθμό στοχαστικό. Θα πρέπει να μπορεί να διακρίνει ανάμεσα στις ιδέες που εκφράζονται σε ένα έργο τέχνης και στο μήνυμα του ιδίου. Κατά πόσο δηλαδή ο καλλιτέχνης αιχμαλώτισε ένα συναίσθημα ή την ίδια την αναισθησία, την ενέργεια μιας γενιάς ή την απουσία της. Επομένως, η κρίση του εκάστοτε κοινού στηρίζεται καταρχήν με βάση την αισθητική. Δεν μπορεί όμως να περιοριστεί σε αυτό.

Κάθε έργο τέχνης μετά την πρώτη εντύπωση κρίνεται αναπόφευκτα για όλες τις πιθανές του διαστάσεις: κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτικές, ηθικές κτλ, καθώς όλες αυτές οι διαφορετικές διαστάσεις απαρτίζουν στην ουσία του το κάθε ένα ξεχωριστό άτομο που ανήκει στο προαναφερθέν κοινό και γι' αυτό και δεν μπορούν να παραγκωνιστούν. Το να μην εξετάσει ο θεατής, ακροατής, αναγνώστης, επισκέπτης, περαστικός κτλ την ηθικότητα - που μας ενδιαφέρει στο θέμα - του έργου τέχνης που συναντά, αντίκειται στα ίδια του τα πιστεύω και, κατά συνέπεια, στον ίδιο του το χαρακτήρα, όπως αυτός έχει λαξευτεί από τη στιγμή της γέννησής του από την κοινωνία που τον μεγάλωσε.

Ως «ηθική» γενικά ορίζεται το σύνολο των αρχών και των κανόνων που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά του ανθρώπου προς τον εαυτό του και τους

συνανθρώπους του. Ως «ηθική συνείδηση» ειδικά θεωρείται το σύνολο των αρχών οι οποίες υπαγορεύουν στον άνθρωπο τι πρέπει να κάνει και τι πρέπει να αποφύγει και αποτελούν τον τηρούμενο και αποδεκτό από όλους **άγραφο νόμο**. Γι' αυτό σε αυτήν την εργασία κάθε φορά που αναφερόμαστε στα «χρηστά ήθη» δεν μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε άλλη λέξη εκτός από «αντιλήψεις», καθώς και οι περιορισμοί οι οποίοι αναφέρθηκαν - βλ. παρ.Ε' - αποτελούν απλά μία ομαδοποίηση των κυριότερων αυτών παρόντων άγραφων αντιλήψεων, χωρίς, βέβαια, να υποτιμούνται οι υπόλοιπες, η επήρεια των οποίων αυξομειώνεται μέσα στο χώρο και στο χρόνο.

Το Κράτος λειτουργεί σαν «υπρέτης» της ηθικής συνείδησης των πολιτών του: από τη μία αναγνωρίζει την αδιαμφισβήτητη εξουσία της και από την άλλη βοηθάει στη διατήρηση και προαγωγή της κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Ασπάζεται τη χρησιμότητα των αντιλήψεων της πλειοψηφίας και φροντίζει την άσπιλη κληροδότησή της στους επόμενους. Ωστόσο, αντιπροσωπεύοντας τη δύναμη του συνόλου, καιροφυλακτεί ως προς τις αδυναμίες και τη διαφορετικότητα του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Στην πρώτη περίπτωση φέρεται αφυπνιστικά και στη δεύτερη επιφυλακτικά, ώστε να εξασφαλιστεί εντέλει η ζωτικής σπουδαιότητας κοινωνική ισορροπία. Σε καμία όμως από τις δύο περιπτώσεις δε φέρεται καταδικαστικά εναντίον όποιας ιδιαιτερότητας ή εναλλακτικής άποψης.

Η ελευθερία της τέχνης, συνταγματικώς κατοχυρωμένη, αποτελεί ύψιστο κοινωνικό αγαθό, καθώς διασφαλίζει κάθε δημιουργική έκφραση του ανθρώπινου πνεύματος υπό οποιαδήποτε μορφή. Με την άνευ όρων κατοχύρωσή της ο συντακτικός νομοθέτης την προκρίνει έναντι του γενικότερου κοινωνικού συμφέροντος. Αυτό πρέπει να το σεβαστεί και ο κοινός νομοθέτης και ο εφαρμοστής του δικαίου κατά τη στάθμιση της ελευθερίας της τέχνης και άλλων συνταγματικών δικαιωμάτων. Ο μεν κοινός νομοθέτης οφείλει να προασπίζεται την ελευθερία της τέχνης, ο δε εφαρμοστής του δικαίου βάσει της θεσμικής εφαρμογής να καταλήγει πάντα σε σωστές σταθμίσεις, είτε υπέρ της τέχνης, είτε υπέρ κάποιου άλλου συνταγματικού δικαιώματος αλλά ποτέ δε θα πρέπει να αντιμετωπίζουν αμφοτέρωτις διάφορες εκδηλώσεις της τέχνης με δυσπιστία και καχυποψία.

Καταλήγοντας, στρεφόμαστε στο ήθος του ίδιου του καλλιτέχνη. Γιατί:
«Στην τέχνη οι καλές προθέσεις δεν είναι εντελώς άνευ σημασίας. Όλη η ανήθικη τέχνη είναι αποτέλεσμα καλών προθέσεων.» Όσκαρ Ουάιλντ

Η. Βιβλιογραφία

- ▶ Π.Δ.Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα, τόμ. Α' και Β', Εκδόσεις Σάκκουλα, 1991
- ▶ Αν.Γ.Δημητρόπουλος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Θ' Έκδοση, 2001
- ▶ Γερ.Θεοδόσης, Η Ελευθερία της Τέχνης, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2000
- ▶ Ιωάννης Καράκωστας, Το Δίκαιο των Μ.Μ.Ε, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1998
- ▶ Αριστόβουλος Μάνεσης, Συνταγματικά Δικαιώματα, τόμ. Α', ατομικές ελευθερίες, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1981
- ▶ Κ.Μαυριάς – Αντ.Μ.Παντελής, Συνταγματικά Κείμενα, Ελληνικά και Ξένα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1981
- ▶ Αναστάσιος Προυσανίδης, Ατομικά Δικαιώματα, Νομικά Φροντιστήρια, 1997
- ▶ Σπ.Βλαχόπουλος, Η Ελευθερία της Τέχνης, ΔτΑ, 1999
- ▶ Αθ.Ράικος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τα Θεμελιώδη Δικαιώματα, τόμ. Γ', τεύχος Α', Εκδόσεις Σάκκουλα, 1984
- ▶ Δημ.Θ.Τσάτσος, Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα, τόμ. Γ', Εκδόσεις Σάκκουλα, 1988
- ▶ Κ.Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1998
- ▶ Αν.Γ.Δημητρόπουλος, Συνταγματικά δικαιώματα, τόμ. Γ', Ι' Έκδοση, 2004

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- ▶ Σπ.Βλαχόπουλος, Η Ελευθερία της Τέχνης. Τα όρια ενός ανεπιφύλακτου δικαιώματος, περ. Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 1999
  - ▶ Γ.Μίντσης, Γνωμοδότηση για τις ισχύουσες περί Κινηματογράφου διατάξεις, περ. Αρμενόπουλος, 1994
-

I. Νομολογία

Βάση της Τράπεζας Νομικών Πληροφοριών: **INTRACOM - ΝΟΜΟΣ**

5208 / 2000 Μ.ΠΡ. ΑΘ.

(υπόθεση Ανδρουλάκη)

Α ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ / 2000 (1), ΤΟΣ / 2000 (572)

Προσβολή προσωπικότητας. Έννοια και στοιχεία προσωπικότητας. Το θρησκευτικό συναίσθημα ως στοιχείο της προσωπικότητας. Συνταγματική προστασία της αξίας του ανθρώπου. Ελευθεροτυπία. Ειδικοί περιορισμοί της ελευθερίας του τύπου κατά το Σύνταγμα. Άσεμνα δημοσιεύματα.

Έννοια. Ελευθερία της τέχνης. Μη εφαρμογή των περιορισμών που ισχύουν για τον τύπο στα έργα τέχνης. Περίπτωση λογοτεχνικού βιβλίου που θεωρήθηκε ότι καθυβρίζει τη χριστιανική θρησκεία. Κρίση ότι δεν προκύπτει κακόβουλη πρόθεση του συγγραφέα για κάτι τέτοιο και συνεπώς δεν επέρχεται προσβολή προσωπικότητας των αιτούντων ορθοδόξων χριστιανών. Απαγόρευση της κατάσχεσης του βιβλίου (ως έργου τέχνης) ακόμα κι αν το περιεχόμενό του κριθεί άσεμνο. Απόρριψη της αιτήσεως ασφαλιστικών μέτρων.

Πολιτική δικονομία. Νομιμοποίηση για άσκηση της εν λόγω αιτήσεως. Δε νομιμοποιείται Ιερά Μονή (νόμιμο πρόσωπο δημοσίου δικαίου) για άσκηση της αιτήσεως διότι η προσβολή της πίστης από το περιεχόμενο του βιβλίου προϋποθέτει φυσικά πρόσωπα.

Παρέμβαση. Απόρριψη της πρόσθετης παρεμβάσεως νομικώς προσώπων (σωματείων με σκοπό την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την καλλιτεχνική και πνευματική ελευθερία) λόγω ελλείψεως έννομου συμφέροντος.

♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠

[. . .]

Με τις κρινόμενες από 10-3-2000, και 24-3-2000 αντίστοιχα αιτήσεις επικαλούνται οι αιτούντες κατά το ουσιώδες μέρος των αιτήσεων αυτών, ότι ο καθού Δ-Μ Α. ως συγγραφέας συνέγραψε βιβλίο, αισχρού και άσεμνου περιεχομένου, με

τον τίτλο «Μν Γυναικείο Αντιμυθηστόρημα», το οποίο εξέδωσε και έθεσε σε κυκλοφορία σε όλη την επικράτεια ο καθού Α.Κ. σύμφωνα με την πρώτη αίτηση και η ανώνυμη εταιρία (...Α.Ε.) σύμφωνα με τις λοιπές αιτήσεις, με τις παρατιθέμενες στις αιτήσεις περικοπές του οποίου, πορνογραφικού περιεχομένου, καθυβρίζεται δημόσια και κακόβουλα η Χριστιανική θρησκεία και προσβάλλεται το θρησκευτικό , συναίσθημα και η πίστη των αιτούντων και επομένως η προσωπικότητά τους. Στο περιεχόμενο του βιβλίου αυτού εμφανίζονται φανταστικά πρόσωπα σύγχρονων γυναικών, μεταξύ των οποίων και η Μαγδαληνή, η οποία είναι μία μοντέρνα σημερινή γυναίκα, που φέρονται να επικοινωνούν ψηφιακά μεταξύ τους και με το συγγραφέα μέσω internet, ο οποίος καταδεικνύει κατά τις συζητήσεις τους το μισογυνισμό, που διαπνέει διαχρονικά όλους τους κλάδους της κουλτούρας και της επιστήμης εδώ και χιλιετίες και αποτελεί την κεντρική ιδέα του βιβλίου.

Το επίμαχο βιβλίο είναι καθαρά λογοτεχνικό και το κίνητρο του συγγραφέα υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, ο χαρακτήρας δε και η ταυτότητα του λογοτεχνήματος αυτού που κινείται στο χώρο του παραδόξου, της αλληγορίας και της ονειροφαντασίας, το κατατάσσει στην αντιμυθιστορία και τη μεταλογοτεχνία, ώστε το εν λόγω έργο ως περιέχον δημιουργική έκφραση της ανθρώπινης φαντασίας να θεωρείται έργο τέχνης κατά την έννοια της διάταξης του άρθρου 16 του Συντάγματος. Τα έντυπα όμως που περιέχουν κατά κύριο λόγο έργα τέχνης εξαιρούνται όχι μόνο από την προ της κυκλοφορίας, αλλά και από την μετά της κυκλοφορίας κατάσχεση. Επίσης, για τον ίδιο λόγο το επίμαχο βιβλίο εξαιρείται από την έννοια του άσεμνου εντύπου κατά την έννοια του άρθρου 30 του Ν.5060 / 1931 «περί τύπου» και επομένως από τη δυνατότητα κατασχέσεως, πράγμα το οποίο προκύπτει όχι μόνο από τον πιο πάνω νόμο αλλά και απευθείας από την αυξημένη προστασία της ελευθερίας της τέχνης κατά το άρθρο 16, παρ.1 του Συντάγματος. Κατά συνέπεια το επίμαχο βιβλίο ως έργο τέχνης εξαιρείται από τη δυνατότητα κατασχέσεως έστω και αν ακόμη θεωρηθεί ότι με τις παρατιθέμενες στην αίτηση περικοπές τούτου καθυβρίζεται η Χριστιανική θρησκεία ή ότι είναι άσεμνο. Επομένως, στην προκειμένη περίπτωση που η προσβολή της προσωπικότητας των αιτούντων, ως προς την εκδήλωσή της που αφορά το θρησκευτικό του συναίσθημα επήλθε κατά τα εκτιθέμενα στις κρινόμενες αιτήσεις όσων έχουν περιληφθεί στο επίμαχο βιβλίο που αποτελεί έργο τέχνης και έχει ήδη εκδοθεί και κυκλοφορήσει δεν είναι δυνατή ούτε η άρση της προσβολής ούτε η παράλειψή της στο μέλλον, αφού αυτό θα ήταν δυνατό να επιτευχθεί μόνο με την κατάσχεση του βιβλίου ή με την απαγόρευση της κυκλοφορίας του, πράγμα όμως

το οποίο είναι ταυτόσημο με την κατάσχεση (Π,Πρ.Αθ.22338 / 1996), η οποία απαγορεύεται ακόμα και σε εξαιρετικές περιπτώσεις [. . .].

1210 / 1988 Α.Π.

ΠΟΙΝΧΡ / 1989 (122)

Ο αναιρεσείων κρίθηκε ένοχος γιατί εξέθεσε σε δημόσιο χώρο πίνακα ζωγραφικής με παραστάσεις που κατά το κοινό αίσθημα προσβάλλουν τη δημόσια αιδώ. Αναιρείται εν μέρη η προσβαλλόμενη απόφαση ως προς της παράλειψη παραθέσεως του εφαρμοσθέντος άρθρου 29 Ν. 5060 / 1931.

♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠

Κατά το άρθρο 29 Ν. 5060 / 1931 όποιος για σκοπό εμπορίας ή διανομής, ή εκθέσεως δημοσία, αποκτά, κατέχει, μεταφέρει, εισάγει στο κράτος ή εξάγει, ή κατά οποιονδήποτε τρόπο θέτει σε κυκλοφορία έγγραφα, έντυπα, συγγράμματα, ζωγραφίες, εμβλήματα, φωτογραφίες, κινηματογραφικές ταινίες ή άλλα αντικείμενα άσεμνα, οποιουδήποτε είδους, όποιος μεταχειρίζεται οποιοδήποτε μέσο δημοσιότητας προς διευκόλυνση της κυκλοφορίας ή του εμπορίου των ίδιων άσεων αντικειμένων, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον 1 μηνός και με χρηματική ποινή τουλάχιστον 30.000 μεταλλικών δραχμών (η τελευταία φράση έχει έτσι κατά το άρθρο 26 ν.δ. , 2493 / 1953). Κατά το άρθρο 30 εδ. α' και β' του ίδιου νόμου, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 3 Ν. 1291 / 1982, άσεμνα κατά τις περιπτώσεις του άρθρου 29 θεωρούνται τα χειρόγραφα έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα όταν, σύμφωνα με το κοινό αίσθημα, προσβάλλουν την αιδώ. Δε θεωρούνται άσεμνα τα έργα τέχνης και επιστήμης και ιδίως, αυτά που ανήκουν στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή που συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρώπινης γνώσης, εκτός από την περίπτωση που προσφέρονται προς πώληση, πωλούνται ή παρέχονται ειδικά σε πρόσωπα ηλικίας κάτω των 18 ετών και για σκοπούς άλλους εκτός από την σπουδή. Με την προβαλλόμενη απόφαση ο αναιρεσείων κηρύχθηκε ένοχος για παράβαση του άρθρου 29 του ως άνω νόμου διότι την 2-10-1986 στη Λάρισα εξέθεσε σε δημόσιο χώρο πίνακα ζωγραφικής με παραστάσεις που κατά το κοινό αίσθημα προσβάλλουν την αιδώ. Στο αιτιολογικό της αποφάσεως εκθέτονται με πληρότητα τα πραγματικά περιστατικά βάσει των οποίων ο παραπάνω πίνακας κρίθηκε άσεμνος κατά την έννοια του άρθρου 30 Ν. 5060 / 1931, καθώς και τα περιστατικά που

συνιστούν του εξ αντικειμένου και υποκειμένου όρους του εγκλήματος για το οποίο καταδικάστηκε ο αναιρεσεύων. Ειδικότερα αναφέρεται ότι η έκθεση του πίνακα έγινε με άλλους πίνακες ζωγραφικής του αναιρεσειόντος στην οδό Μαρίνου Αντύπα έξω από το δικαστικό μέγαρο, όπου είναι τόπος συγκεντρώσεως κάθε απόγευμα της μαθητικής νεολαίας της πόλεως ότι στον πίνακα διαστάσεων 2,35 X 2,25 απεικονίζεται γυμνή γυναίκα σκυμμένη και πίσω της γυμνός άνδρας με το μωρό του σε στύση, η γυναίκα κρατάει 1 καρδιά μαχαιρωμένη, ενώ είναι έτοιμη να επικαθίσει στο πέος, το οποίο κατευθύνει με το χέρι της προς την έδρα της. Έτσι ώστε η όλη απεικόνιση της παράστασης να προκαλεί τη σεξουαλική περιέργεια, διέγερση και φαντασία. Ότι ο εν λόγω πίνακας δεν είναι έργο τέχνης κατά την έννοια του 30 εδ. β του Ν. 5060 και προσβάλλει κατά το κοινό αίσθημα την αιδώ των νεαρών κυρίως ατόμων κάτω των 18 ετών, τα οποία συγκεντρώνονται στον παραπάνω υπαίθριο , δημόσιο χώρο, προκαλώντας σε αυτά διέγερση της γενετήσιας επιθυμίας και τάση προς ενέργεια ασελγών πράξεων.

Επίσης αναφέρονται στην απόφαση αναλυτικά οι αποδείξεις από τις οποίες συνάγονται τα παραπάνω περιστατικά καθώς και οι σκέψεις με τις οποίες τα αποδειχθέντα αυτά περιστατικά υπάχθηκαν στις διατάξεις του Ν. 5060 / 1931 αναφέρθηκαν. Με αυτά υπάρχει στην απόφαση η απαιτούμενη κατά τα άρθρα 93, παρ.3 του Συντάγματος και 139 Κ.Π.Δ. ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία. Εκ τούτου είναι αβάσιμος από το άρθρο 510, παρ.1Δ Κ.Π.Δ. πρώτος λόγος αναιρέσεως, κατά τις ειδικότερες αιτιάσεις του οποίου στερείται η απόφαση τέτοιας αιτιολογίας. Ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως από το άρθρο 510, παρ.1Η, κατά τον οποίο δεν αναγράφεται στην απόφαση το άρθρο 29 Ν.5060, είναι βάσιμος. Συνεπώς πρέπει ως προς την παράλειψη αυτά να αναιρεθεί η απόφαση και να τεθεί το άρθρο(άρθρο 518).

446 / 1999 Α.Π.

ΔΕΕ / 1999 (1010), ΝΟΒ / 1999 (1184), ΠΕΙΡΝΟΜΟΛ / 2000 (98), ΠΟΙΝΔΙΚ / 1999 (681). ΠΟΙΝΧΡ / 2000 (56)

Έννοια «έργου τέχνης». Πλαστογραφία και χρήση πλαστού εγγράφου. Προστασία πνευματικής ιδιοκτησίας. Τα σχέδια ραφής ή κατασκευής ενδυμάτων για να χαρακτηριστούν έργα τέχνης ή πνευματικής δημιουργίας, ώστε να τυγχάνουν της προστασίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας θα πρέπει να έχουν αποκλειστικό

καλλιτεχνικό ή δημιουργικό ύφος και χαρακτήρα. Καταδίκη για παράβαση του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Μερική αναίρεση για έλλειψη αιτιολογίας και για εκ πλαγίου παραβίαση εφόσον δεν εκτίθεται για ποιο λόγο τα κατασκευαστικά χαρακτηριστικά των παντελονιών εμπίπτουν στην έννοια του πνευματικού έργου.

[. . .]

Σύμφωνα με το άρθρο 16 Ν.2387 / 1920 «περί πνευματικής ιδιοκτησίας» που ισχύει ως επεικέστερος, αντί του καταργήσαντος αυτόν Ν.2121 / 1993, επί των πράξεων που τελέστηκαν πριν από την ισχύ του τελευταίου νόμου (Α.Π. 492 / 1996) ο εν γνώσει ή δολίως, κατά παράβαση των διατάξεων του παρόντος νόμου εντύπως εκδίδων ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο ή τύπο διαδίδων συγγραφάς ή έργα τέχνης τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι 3 μηνών, κατόπιν εγκλίσεως του αδικηθέντος. Κατά δε το άρθρο 1 του αυτού Ν.2387 / 1920, οι συγγραφείς, οι μουσικοί συνθέτες, οι ζωγράφοι, οι σχεδιογράφοι, οι γλύπτες κλπ έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα της εφόρου ζωής εκμεταλλεύσεως ή αναπαραγωγής κλπ των έργων τους. Κατά την έννοια των διατάξεων αυτών, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 2 της Συμβάσεως της Βέρνης (Ν.100 / 1975) τιμωρείται όποιος καθ' οποιονδήποτε τρόπο αναπαράγει ή διαδίδει, χωρίς άδεια του δικαιούχου, έργο πνευματικής δημιουργίας, δηλαδή έργο καλλιτεχνικό που έχει πρωτότυπο και αποκλειστικό δημιουργικό ύφος, συνδεόμενο με το πρόσωπο ορισμένου πνευματικού δημιουργού, ως φορέως του σχετικού δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και δικαιουμένου σε υποβολή εγκλήσεως. Η απαρίθμηση των πνευματικών έργων στο νόμο είναι ενδεικτική και δεν αποκλείει, καταρχήν τα κάθε είδους σχέδια, που μπορεί να διακρίνονται σε σχέδια εφαρμοσμένων τεχνών και σε απλά σχέδια ή υποδείγματα. Τα κάθε είδους σχέδια πάντως για να χαρακτηριστούν έργα νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας, πρέπει να διαπιστώνεται ότι δε στερούνται πρωτοτυπίας και αποκλειστικού καλλιτεχνικού και δημιουργικού ύφους, διαφορετικά μπορεί να απολαμβάνουν μόνο αστικής προστασίας ή προστασίας βάσει του νόμου περί αθέμιτου ανταγωνισμού (άρθρο 1 Ν.146 / 1914) [. . .].

APM / 1985 (856)

Προβολή άσεμνης ταινίας σε κινηματογράφο. Προσβολή της δημόσιας αιδούς. Προσδιορισμός της έννοιας της δημοσίας αιδούς. Αποχρώσεις ενδείξεις ενοχής για την στήριξη κατηγορίας.

♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠ ♠

[. . .]

Η έννοια της δημοσίας αιδούς διαφέρει από τόπο σε τόπο και από περιοχή σε περιοχή και προσδιορίζεται ανάλογα προς τα κρατούνται ήθη, σύμφωνα με το «κοινό αίσθημα», δηλαδή το αίσθημα του μέσου συνετού ανθρώπου, έτσι ώστε να μη λαμβάνεται υπόψη ούτε η κακώς εννοούμενη σεμνοτυφία ορισμένων ανθρώπων, ούτε ο υπέρμετρος φιλελευθερισμός ορισμένων άλλων (βλ Α.Π. 668 / 1973). Προκειμένου ειδικότερα για προβολή άσεμνης ταινίας σε κινηματογράφο που συχνάζουν θεατές που γνωρίζουν το είδος της προβολής και επιθυμούν την παρακολούθησή της, μπορούμε να πούμε ότι σημασία θα είχε η αιδώς αυτών των συγκεκριμένων μόνο θεατών και ότι δε θα προσβαλλόταν η δημόσια αιδώς, αν η είσοδος σε αυτόν ελεγχόταν με τέτοιο τρόπο, ώστε να εισέρχονται στον κινηματογράφο αυτό μόνο «ειδικοί» τέτοιοι θεατές. Η είσοδος όμως μόνο «ειδικών» θεατών δεν μπορεί να διαπιστωθεί σε θέαμα που είναι δημόσιο και είναι προσιτό σε όλους, όπου ο μόνος περιορισμός εισόδου είναι προφανώς η συμπλήρωση κάποιου ορίου ηλικίας, που αυτό το όριο μερικές φορές δύσκολα ελέγχεται. Έτσι η είσοδος σε κάποιον τέτοιο κινηματογράφο ενός ενήλικου «μέσου» ατόμου, του οποίου η αιδώς θα προσβληθεί (ανεξάρτητα από την ενηλικότητά του), είναι πάντα εφικτή. Εξάλλου, η θέληση κάποιου να δει 1 άσεμνη ταινία δεν είναι δεδομένη και ελεγχόμενη από τον ίδιο σε βαθμό απόλυτο, η προβολή δε σε δημόσιο χώρο 1 τέτοιας ταινίας αποτελεί πρόκληση στην πιθανή ασθενή θέληση του μέσου ανθρώπου και αφορμή να γίνει σε λίγο κι αυτός «ειδικός». Και δεν μπορούμε να πούμε ότι η αιδώς, σαν πτυχή της προσωπικής ελευθερίας του ανθρώπου, δεν ενδιαφέρει την Πολιτεία, η οποία λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία και προαγωγή κάθε ευγενικού αισθήματος των πολιτών της, που έχει σχέση με τη γενετήσια σχέση και την εν γένει ερωτική ζωή του προσώπου, αφού ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωσή της, σύμφωνα με το άρθρο 2, παρ.1 του Συντάγματος [. . .].

1415 / 1988 Α.Π.

NOB / 1989 (113), ΠΟΙΝΧΡ / 1989 (336)

Άσεμνα. Κινηματογράφος. Αιτιολογία δικαστικών αποφάσεων. Η έννοια του άσεμνου είναι νομική και για τον προσδιορισμό της νοείται ως αιδώς η σεμνότητα ή η συστολή του ατόμου προς ότι αισθάνεται στη σφαίρα της γενετήσιας ζωής σύμφωνα με το μέσο αίσθημα του λαού.

17115 / 1988 Μ.ΠΡ. ΑΘ.

Δ/ΝΗ/1989 (1375), ΕΕΝ/1989 (149), ΝΟΒ/1989 (270), ΤΟΣ/1989 (682)

Προσωπικότητα. Θρησκείες. Κατάχρηση δικαιώματος. Κινηματογράφος. Έστω κι αν το κίνητρο δημιουργού κινηματογραφικής ταινίας, που επιχειρεί την αναπαράσταση της ζωής του Ιησού Χριστού, υπήρξε η καλλιτεχνική δημιουργία, δεν υπάρχει προστατευόμενο δικαίωμα που θα μπορούσε να τεθεί αντιμέτωπο του δικαιώματος της προσωπικότητας εκείνων, των οποίων προσβάλλεται το θρησκευτικό συναίσθημα από την ταινία αυτή που διακωμωδεί και χλευάζει το Χριστό.

2568 / 1991 Σ.Τ.Ε.

*Όρια προστασίας της τέχνης.
(περιοδικό το Σύνταγμα 2000)*

1760 / 1983 ΠΛΗΜΜ. ΘΕΣΣΑΛ.

*Άσεμνο. Δημόσια αιδώς. Προσδιορισμός «έργου τέχνης».
(περιοδικό Αρμενόπουλος 1983)*